

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

CENA 5 DINARJEV

SOCIALNA MISEL

LJUBLJANA

L. VI.

1 · 9 · 2 · 7

ŠT. 3.

VSEBINA 3. ŠTEVILKE Z DNE 1. MARCA 1927.

Članki in razprave:

	Stran
Po volitvah v oblastne skupščine	49
Dr. Tominec A.: Človeška družba in zločini. (Dalje prih.)	54
Dr. Gantar K.: Slovensko dijaštvo in socialno vprašanje v pretekli dobi	57
Dr. Sušnik L.: Prosveta v baltiških državah	61
Erjavec Fr.: Pregled zgodovine delavskega gibanja med Slovenci. (Dalje.)	67

Pregled:

Kulturni pregled:

Iv. H. Pestalozzi. (Dr. S. D.)	69
Odgovor. (Fr. Erjavec.)	70

Socialni pregled:

Denarno podpiranje brezposelnih. (J. Š.)	70
--	----

Gospodarski pregled:

Slika iz nemškega gospodarstva. (Konec. — Dr. Čampa.)	71
---	----

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsakega prvega v mesecu. — Urejuje jo in oblastem odgovarja Fran Erjavec, na čigar naslov (Ljubljana, Poljanska cesta šte. 18) je pošiljati tudi rokopise. — Upravništvo je v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportажni oddelek, Poljanski nasip 2. — Za Italijo je poverjenišтво v Gorici, Via Carducci 2. Naročnina za vse lefo znaša 50 Din, za Italijo 25 lir, za ostalo inozemstvo 60 Din. — Izdajatelj: Dr. A. Gosar, Ljubljana. — Tiska jo Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani, za katero odgovarja Karel Čeč.

SOCIALNA MISEL

L. VI.

V LJUBLJANI, 1. MARCA 1927.

ŠT. 3.

Po volitvah v oblastne skupščine.

Volitve niso le običajna konsultacija državljanov, temveč vedno tudi prav zanimiva preizkušnja politične zrelosti ljudstva. Če pogledamo volitve v prve oblastne skupščine¹, ki so se vršile dne 23. februarja t. l. s te strani, moramo biti z njimi popolnoma zadovoljni, kajti dejstvo, da se pri nas nikakor ne morejo uveljaviti razne za lase privlečene »stranke« ter razne pustolovske kandidature in da ljudstvo hitro obračuna z breznačelnimi strankami, dokazuje nedvomno visoko politično zrelost slovenskega volivca.

Še pri zadnjih državnozborskih volitvah (18. februarja 1925) je nastopilo v Sloveniji 14 kandidatnih list, dočim je bilo to pot postavljenih le še devet, v večini okrajev pa še celo samo po štiri, kar znači vsekakor razveseljiv napredek. Za vodilno stranko je vsekakor ugodno, če so nasprotni glasovi čim bolj razdrobljeni, z objektivnega stališča je pa nastopanje raznih bolj ali manj pustolovskih kandidatur vsaj za naše slovenske razmere nezmisljeno in le znak politične desorijentacije in nezrelosti, izvzemši seveda take slučaje, kjer govore za posebne kandidature izvestni taktični razlogi. Verjetno je, da izgine že pri prihodnjih volitvah vsaj še par takih nerešnih kandidatur, kajti vse kaže, da se naši volivci trdno zbirajo le okrog strank z izrazitimi načeli.

To nam dokazuje zlasti ponovna velika zmaga SLS. Doslej smo pogosto slišali, da je volivne triume SLS pripisovati le njenim avtonomišičnim geslom in da so le začasni, toda stranka se je pokazala za nepremakljivo tudi pri teh volitvah, ko je stopil ta moment skoro docela v ozadje in je izbiralo ljudstvo med posameznimi strankami glede na njih celokupno idejno zasnovu. Res je, da je izgubila SLS od zadnjih volitev v narodno skupščino skupno 8984 glasov, toda ta izguba gre deloma na račun znatno manjše volivne udeležbe² (zadnjič 186.981 volivcev, sedaj 166.658, torej 20.323 manj, volivna abstinenca je pri nas sploh nenaravno velika), deloma pa na račun dejstva, da so postavili nemški Kočevarji to pot lastnega kandidata in da v Celju ter Mariboru stranka to pot ni

¹ Neslovenski izraz »oblastna skupščina« so prevzele medtem te korporacije tudi same, zato nam seveda ne kaže drugega, nego sprejeti sedaj ta fait accompli.

² Volivnih upravičencev je bilo pri teh volitvah po volivnih okrajih: Brežice 8175, Črnomelj 5492, Kamnik 8556, Kastav 2906, Kočevje 10.721, Kranj 13.567, Krško 13.168, Laško 12.708, Litija 9461, Ljubljana mesto 14.084, Ljubljana okolica 17.178, Logatec 7090, Novo mesto 11.508, Radovljica 8879, Celje okolica 16.362, Gornji grad 4436, Konjice 4753, Lendava 9166, Ljutomer 8219, Marjbor d. br. 12.751, Maribor l. br. 12.914, Prevalje 7958, Ptuj 17.842, Slovenjgradec 6679, Šmarje p. J. 11.353 in Murska Sobota 14.776.

Okraj	Od-danih gla-sov		SLS (HPS)		SDS NSS		SKS HSS		Sociali-stične liste		NRS		Nemci		Koa-l. SLS NRS Nemci		Razne liste	
	Okraj voli posl		gla-sov	mand.	gla-sov	mand.	gla-sov	mand.	gla-sov	mand.	gla-sov	mand.	gla-sov	mand.	gla-sov	mand.	gla-sov	mand.
Ljubljanska oblast																		
Brežice	4769	3	2304	2	717	—	1256	1	424	—	—	—	—	—	—	—	—	68
Črnomelj	3676	2	2168	2	520	—	988	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kamnik	6153	3	4601	3	604	—	577	—	371	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kastav	1766	1	—	—	710	—	1056	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kočevje	7045	4	3436	3	778	—	618	—	—	—	479	—	1740	1	—	—	—	—
Kranj	9503	5	6355	4	1637	1	995	—	516	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krško	8459	5	5548	4	860	—	1968	1	183	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Laško	5524	3	2241	2	1044	—	204	—	203	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Litija	6842	4	4512	4	861	—	707	—	742	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ljubljana m.	9253	5	3412	2	4159	3	154	—	1018	—	510	—	—	—	—	—	—	—
Ljubljana ok.	11588	7	7215	5	1365	1	1380	1	1470	—	158	—	—	—	—	—	—	—
Logatec	4585	3	2639	2	1308	1	325	—	129	—	183	—	—	—	—	—	—	—
Novo mesto	7570	5	4744	4	922	—	1641	1	263	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Radovljica	6231	3	3233	3	1310	—	553	—	1004	—	131	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj li. obl.	92964	53	52408	40	16795	6	12422	5	8154	1	1461	—	1740	1	—	—	—	68
Mariborska oblast																		
Čakovec	7802	5	816	—	1766	1	4338	4	102	—	139	—	—	—	—	—	—	660
Celje m.	1230	1	—	—	473	—	—	—	91	—	—	—	—	—	—	666	1	—
Celje okol.	7699	6	5170	5	796	—	928	1	727	—	—	—	—	—	—	—	—	78
Gornji grad	2572	2	1956	2	283	—	197	—	136	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Konjice	2778	2	2219	2	239	—	159	—	161	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lendava	6246	4	4072	3	676	—	1390	1	—	—	108	—	—	—	—	—	—	—
Ljutomer	5028	3	3705	3	594	—	598	—	45	—	—	—	—	—	—	—	—	86
Maribor d. br.	6599	5	3478	3	882	1	417	—	1822	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Maribor l. br.	7171	5	5506	5	930	—	415	—	320	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maribor m.	4870	3	—	—	1033	—	—	—	1528	1	—	—	—	—	—	2165	2	144
Prelog	7020	5	1147	1	1329	1	4511	3	—	—	143	—	—	—	—	—	—	—
Prevalje	4347	3	1762	2	528	—	310	—	1747	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Ptuj	9353	7	6706	6	1325	1	792	—	530	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Slovenjgrad.	3935	3	2680	3	375	—	162	—	718	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Šmarje p. Jel.	5389	5	3656	4	837	1	784	—	112	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Murska Sob.	8243	5	2991	2	1704	1	3395	2	—	—	113	—	—	—	—	—	—	40
Skup.mar.obl.	90282	64	45864	41	13770	6	18396	11	8039	3	503	—	—	—	—	2831	3	008
Skupaj																		
Obe slov. okrož i	183246	17	98272	81	30565	12	30818	16	16193	4	1964	—	1740	1	2831	3	1076	—
Br z hr.v. okrajev	166658	06	96309	80	26760	10	20913	8	16091	4	1682	—	1740	1	2831	3	416	—

Oblast	Oblast voli		Posamezne stranke so dobile mandatov:										
	poslancev	v volivnih enitvah (okrajih in mestih)	Nar. radik. stranka	Hrv. seji. stranka in Slov. kmet. str.	Jugoslav. dem. str. in Jug. musl. org.	Samost. dem. str.	Slov. ljud. stranka in Hrv. pučka str.	Zemljoradniška str.	Federalisti (hrv. in črnog.)	Socialistične str.	Nemci	Madžari	Razne skupine
1. ljubljanska	53	14		5	—	6	40	—	—	1	1	—	—
2. mariborska	64	16	2	11	—	6	42	—	—	3	—	—	—
3. zagrebska	80	24	—	70	—	3	1	—	4	2	—	—	—
4. primorsko-krajiška	62	27	3	28	—	30	—	—	—	—	—	—	1
5. osješka	77	25	2	59	—	11	1	1	3	—	—	—	—
6. sremska	40	16	19	11	—	6	—	1	1	—	1	—	1
7. bačka	59	12	25	5	5	2	1	2	—	—	12	7	—
8. belgrajska	76	19	42	—	15	6	—	4	—	—	2	7	—
9. podonavska	38	13	18	—	13	2	—	3	—	—	2	—	—
10. podrinska	18	7	10	—	4	—	—	3	—	—	—	—	1
11. valjevska	13	6	8	—	3	—	—	2	—	—	—	—	—
12. šumadijska	26	7	16	—	9	—	—	1	—	—	—	—	—
13. moravska	19	7	14	—	4	1	—	—	—	—	—	—	—
14. požarevaška	22	11	12	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—
15. timoška	25	11	16	—	6	—	—	1	—	—	—	—	2
16. niška	43	14	31	—	11	—	—	1	—	—	—	—	—
17. vranjska	26	9	20	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—
18. kosovska	37	15	23	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—
19. skopljanska	34	13	27	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—
20. bregalniška	11	7	10	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
21. bitljska	37	20	25	—	7	1	—	—	—	—	—	—	4
22. raška	26	14	19	—	5	1	—	1	—	—	—	—	—
23. užiška	21	14	16	—	4	—	—	1	—	—	—	—	—
24. kruševaška	17	6	11	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—
25. zetska	33	17	11	—	11	—	—	5	5	—	—	—	1
26. splitska	49	13	7	26	—	7	1	2	1	1	—	—	4
27. dubrovniška	12	7	1	9	—	1	1	—	—	—	—	—	—
28. tuzlanska	42	13	7	5	20	1	—	9	—	—	—	—	—
29. sarajevska	29	8	11	3	14	1	—	—	—	—	—	—	—
30. mostarska	26	11	8	11	7	—	—	—	—	—	—	—	—
31. travniška	28	12	6	11	8	1	—	2	—	—	—	—	—
32. vrbaška	43	12	12	6	8	5	—	11	—	—	—	—	1
33. bihaška	27	7	3	—	10	3	—	6	—	—	—	—	—
Skupaj	1253	427	435	260	208	94	87	56	14	7	18	14	15
V narodni skupščini imajo te stranke naslednje število mandatov:													
Skupaj	315	141	50	50	23	20	4	10	—	5	—	—	12

nastopila samostojno. Če namreč prištejemo kočevsarske glasove k SLS in računamo v Celju in Mariboru dosedanje število glasov SLS, vidimo, da je dobila ta stranka pri teh volitvah 60% vseh oddanih glasov, dočim jih je prejela pri poslednjih le 56·8%, kar znači celo napredek 3·2%.

O kakem nazadovanju SLS torej ne more biti niti govora, čeprav je popolnoma naravno, da število volivcev pri tako velikih strankah vedno fluktuirajo. Ravno nasprotno je res: te volitve so bolj nego katerekoli doslej dokazale, da dosedanje zmage te stranke nikakor niso bile zgolj trenuten uspeh njenih avtonomističnih gesel, temveč da je njen celokupen kulturni, politični gospodarski in socialni program slejkoprej veren izraz tozadevnih teženj slovenskega naroda in da je ona slejkoprej legitimna politična reprezentantinja slovenskega naroda.

Druga načelna stranka pri nas je SDS. Njen program je jasen in izrazit: kulturno svobodomiselna, politično protidemokratska, gospodarsko liberalna in socialno reakcionarna, zato je naravno, da združuje vedno bolj trdno v svojih vrstah vso mestno in podeželsko veliko in majhno magnatokratico ter vso ono zoprno polinteligenco in malomeščanstvo, ki živi duševno edinole od plitkih antiklerikalnih in plehkih nacionalističnih fraz.³ Ni je bilo še pri nas stranke, ki bi pri svojem udejstvovanju tako cinično gazila najprimitivnejše pojme vsake morale in ki bi tako brezvestno uničevala najdragocenejše moralne in materialne dobrine našega naroda, a vendar vabi njena jasna, odločna in dosledna linija vse, kar išče zgolj gmotnih interesov in kar zaradi intelektualne inferiornosti podlega spretno garniranim frazam njenega tiska. Ker je teh elementov večji ali manjši procent pri vsakem narodu, je verjetno, da bo združila polagoma v svojih vrstah tudi pri nas vse te, saj kaže že od zadnjih volitev v Sloveniji napredek 3091 glasov (zadnjič 12·6%, sedaj pa že 16·05% vseh oddanih glasov). Tako zvane narodne socialiste je že absorbirala, polagoma se bodo pa očitvidno vrnili vanjo vsi, ki nujno spadajo k njej, a trenutno še kolovratijo po raznih SLS nasprotnih strankah in stranicah.

Kot tretji jako trdoživ element se kaže pri nas socialistično gibanje. Povojna taktika te stranke, povzročena po nebrzdanih osebnih ambicijah njenih voditeljev, je bila pravi zasmeh vseh socialističnih načel, zato je seveda doživela stranka tudi vprav katastrofalne pretrese, toda socialistična misel pri nas ni in očitvidno tudi ne bo izginila, saj se začenja polagoma celo krepiti. Dočim so dobile socialistične skupine zadnjič le 12.562 glasov (6·6% vseh oddanih glasov), so jih pa dobile to pot 16.091 (9·6%

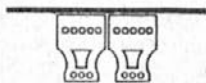
³ Nad vse značilno je n. pr., da SDS »inteligenci« popolnoma zadostuje židovsko pisano in urejevano »Jutro«, dočim po kaki reviji ne čuti nobene potrebe in si je tudi ustvariti ne more; celo edino literarno revijo, ki jo smatra za svojo, namreč »Ljubljanski Zvon«, jim morajo polniti po večini njih odločni politični nasprotniki.

vseh oddanih glasov), kar znači napredek 3529 glasov. Usodno za naše socialistično gibanje je (razen zakona o zaščiti države), da nima v svojih vrstah nobene močnejše duševne potence, ki bi ji dajala jasne programatične in taktične smernice. Dokler je živela v tem pogledu od Dunaja, ta vrzel še ni bila tako vidna in občutljiva, ko je bila pa prisiljena zaživeti lastno življenje, se je takoj opazilo, da ni mogoče graditi večjega in globljega gibanja na same fraze in gesla ter na zakulisne taktične kombinacije, od česar danes slovenski socializem dejansko živi. Obsojeno bo zato naše socialistično gibanje na današnje bedno životarjenje, dokler se ne pojavi v njenih vrstah osebnost, ki bo po svojih moralnih in intelektualnih kvalitetah zmožna dati gibanju globlje impulze in eliminirati sedanjí vpliv preštevilnih pustolovcev in zajedalcev brez vsake socialne miselnosti.

Dejstvo, da slovensko ljudstvo zapušča breznačelne stranke in se opredeljuje k načelnim, nam končno potrjuje usoda Pucelj-Radičeve SKS + HSS. Pucljeva SKS je dobila usodni udarec sicer že pri volitvah l. 1923., a ko se je lani združila s slovenskim delom Radičeve HSS, je z njo vred reprezentirala celih 32.875 glasov (17,1% vseh pri volitvah l. 1925. oddanih glasov). Toda za Radičevo stranko na Slovenskem oddani glasovi so veljali njenemu radikalnemu državnopravnemu programu. Po žalostni kapitulaciji tega hrvaškega tribuna je pa ostalo vse njegovo gibanje brez vsakega programa in globljega cilja, kar je slovenski volivec takoj instinktivno opazil in rezultat tega je bil, da je izgubilo že pri teh volitvah na Slovenskem 11.962 ali nad eno tretjino (36,4%) vseh svojih volivcev, a podrobni volivni rezultat nam kaže, da je obdržalo v glavnem le še anacionalne elemente (Madjare, madjarone in bivše nemškutarje mariborske oblasti) ter volivce po kulturno najbolj zaostalih okrajih Slovenije. Naravna posledica tega dejstva je, da ta stranka pač ne more več vplivati na politično fiziognomijo slovenskega naroda, ker jo je narod sam skoraj izločil.

Sploh bi bilo treba, glede na neprestano pisarjenje tako zvane »napredne« žurnalistike, vidno pribiti naslednje dejstvo: čim kulturnejša je v naši državi kaka pokrajina, tem močnejše je tam tudi katoliško politično gibanje, a v Sloveniji sami je SLS zopet najmočnejša v kulturno najvišje stoječih okrajih, kar je pač dovolj trden dokaz, da je moč SLS v njenih načelih in v politični zrelosti njenih volivcev, dočim črpajo ravno njeni nasprotniki znaten del svojih sil iz — kulturne zaostalosti (primerjaj n. pr. volivne rezultate v Savinjski dolini in v Prekmurju, v kamniškem in črnomaljskem okraju itd.).

ef.

Dr. P. Angelik Tominec O. F. M.:

Človeška družba in zločini.

Zločini so tako stari kakor človek, ali bolje rečeno stari kakor greh. Odkar je izvirni greh pokvaril človeško naravo, imamo v človeški družbi tudi zločine. Zato tudi ne bodo izginili, dokler bodo ostali ljudje, njih narava in razmere iste. Kar so bolezní za telo, to so zločini za dušo človeka. Čeprav vemo, da ne bo možno ne bolezní, ne zločinov povsem odpraviti, je ne samo potrebna in koristna naloga, ampak tudi dolžnost človeške družbe, število istih po možností zmanjševati.

Dan za dnevom beremo v dnevnih časopisih o zločinih. Obsojajo se detomorilke, zgražajo se ljudje nad prodanimi ženskami, hudujejo se nad delomržeži in tatovi, in skoro ne najdejo primernih izrazov, kako bi obsodili umore. Z vsemi potankostmi se potem opisuje storjen zločin, prinese slika umorjene osebe in prav tako na dolgo in široko tudi opis zasliševanja, obsodbe in kazni. Če človek bere te obsodbe ali posluša o njih pogovore, bi si nehote moral misliti, da so to pač najbolj poštení ljudje, ker tako obsojajo vsak zločin; izmeček ljudi pa so oni, ki odsedajo kazen za zamreženimi okni. Če pa pride človek v stik s temi slednjimi, tedaj vidi, da so tudi cni navadni ljudje, večkrat celo boljši od tistih, ki se zgražajo nad njimi. Stari pregovor: tatiče zapirajo, tatove izpuščajo, ima še vedno svojo veljavo. Ta stik pokaže, koliko odgovornosti ima človeška družba pri zločinih, katere sicer obsoja, ko jih vidi na drugih, kriva pa jih je posredno ali neposredno le prepočesto tudi sama. Ta stik pokaže, kako lahko bi človeška družba, če bi se zavedala svoje krivde in bi imela le nekoliko razumevanja za nesrečo drugih, čeravno ne vseh, vendar veliko zločinov zabranila ter padlim pomagala, da bi zopet postali koristni udje človeške družbe. Pokaže se, da je zločin v resnici socialno-družabno zlo in da je človeška družba tu dolžna pomagati.

Najpogostejši in najnavadnejši tipi zločinov so pri nas detomori, tatvine in umori, zato se hočemo v naslednjih vrsticah v prvi vrsti ozirati nanje.

1. Seksualni problem.

Ko sem razmišljal o tem vprašanju, mi je prišla na misel mična zgod-bica iz življenja svetega škofa Nikolaja. Neki obubožani plemenitaš je v skrajni sili hotel žrtvovati čast in poštenje svojih treh hčerk. Ko je to zvedel Nikolaj, mu je trikrat skrivaj vrgel možnjo skozi okno ter mu tako omogočil, da je vse tri hčerke dostojno poročil. Bil je to lep znak umevanja spolnega problema s strani škofa Nikolaja. In v tako imenovanem »temnem« srednjem veku najdemo pri večini »montov«, t. j. posojilnic, ki so jih ustanavljali frančiškani po Italiji in drugod, določbo, da se od čistega dobička da vsako leto dota dvema ali več za možitev godnim ubožnim dekletom iz rokodelskega ali iz meščanskega stanu ter se jim tako omogoči ustanovitev lastnega doma. To je bilo v »temnem« srednjem

veku. Kaj pa danes? Se-li kdo ozira na tako važen, a vendar skoro pozabljen problem? Nihče. Ali je morda človeška narava postala drugačna? Ne.

Fizika in morala sta v medsebojnem bistvenem odnosu. Ta odnos se ne da izraziti z direktno proporcijo (čim večje materialno blagostanje, tem večja morala), pa tudi ne z obratno (čim manj so zadovoljene fizične potrebe, tem bolj se pospešuje moralno življenje). Nikjer drugje ni ta odnos tako očividni, kakor ravno pri seksualnem vprašanju.

Vzeti moramo človeka kakršen v resnici je, in ne kakršen bi naj bil v svojem idealnem stanju. Ko dosežeta fant in dekle izvestno starost, mislimo tu spolno dozorelost, se pojavi v njiju spolno nagnjenje. Kakor je naravno človekovo nagnjenje do hrane in pijače in bi brez tega telo začelo hirati, prav tako bi brez spolnega nagnjenja človeški rod moral izumreti. Naravno in najlepše bi bilo, da bi se fant in dekle, ko dosežeta to starost, poročila in ustanovila lasten dom. Biološko primeren čas za poroko bi bil za dekle približno od 23. do 25. leta, za fante pa par let pozneje, ker navadno prej telesna in duševna zrelost ni tako daleč dovršena, kakor to zahteva poklic matere in očeta.¹ Pri dobro situiranih, v gospodarskem oziru trdno stoječih ni nobene ovire. Toda teh je zelo malo, — v današnjih gospodarskih razmerah komaj 5—10%, — dočim je pri ogromni večini doraslih fantov in deklet to iz gospodarskih ozirov enostavno izključeno. Spolno nagnjenje pa je pri njih prav tako razvito, kakor pri bogatih slojih in morda še bolj, ker običajno niso pokvarjeni z mehkužnim življenjem. Kakor rečeno je pri ogromni večini fantov in deklet poroka v tej biološko primerni starosti izključena. Da ne bo kdo mislil, da govorim tjavendan, naj le pomisli, da je za lasten dom potrebno v prvi vrsti lastno stanovanje. O stanovanju se je že toliko razpravljalo in pisalo, da je o tem odveč vsaka beseda. Potrebno je lastno pohištvo, perilo, kuhinjska oprava itd. To stane po najnižji ceni 20—30.000 Din. Kje naj to vzameta? Najbolje plačani uradniki z akademsko izobrazbo so imeli pred vojno v najnižji plačilni stopnji (starost 25 let) mesečno v današnji dinarski valuti izraženo 3476 Din (119 zlatih kron), v najvišji stopnji (starost 55 let) mesečno 9735 Din. Dandanes pa imajo n. pr. v Jugoslaviji (v Nemčiji in Avstriji je tozadevno bolje) isti uradniki v najnižji stopnji 1381 Din (oz. 1687 Din, prej 3476 Din), v najvišji stopnji po 30 službenih letih 3360 Din (oz. po 35 službenih letih 3530 Din prej 9735 Din). Primera se vrši med uradnikom iz 4. skupine I. kategorije, kar približno odgovarja predvojnemu uradniku šestega činovnega razreda.² Definitivno nastavljeni uradnik ima potemtakem dandanes 48% predvojnih prejemkov, dočim ima v starosti (pred upokojitvijo) le 36%.

¹ Prim. Hermann Muckermann S. J., *Kind und Volk*, Freiburg i. Br., I., str. 143.

² *Almanach der k. k. österr. Staatsbahnen*, XXXVI (1915/1916). *Schema der Gehalte, Aktivitätszulagen, Diäten etc. der Zivilbeamten und Diener*, str. 619.

³ *Zakon o civilnih uradnikih in ostalih državnih uslužbencih* (Zbirka zakonov, XI.), Ljubljana, 1925.

To velja za uradnika z akademsko izobrazbo, za tiste, ki je nimajo, je položaj še mnogo slabši in pri tem nismo vpoštevali dejstva, da je tudi kupna moč denarja danes mnogo manjša. V najboljšem slučaju se torej more večina fantov poročiti šele s 35.—40. letom, ako noče, da pade v revščino in dolgove, ki so grobokopi vsake družinske sreče. Od 20. leta naprej do 35. odnosno do 40. leta se torej zahteva od mladega človeka zdržnost in premagovanje spolnega nagnjenja. Ne rečem, da je to povsem nemogoče. Človek ima sredstva, naravna in nadnaravna, da ta nagon laže preмага. Dobra in koristna so naravna sredstva kakor sport, telovadba, sprehodi in težko telesno delo, ki človeško telo utrudijo in ga obvarujejo prehudih bojov. Toda kljub vsem tem sredstvom ostane nujno potrebna tudi nadnaravna moč, ki jo veren človek mora črpati iz molitve in pogostega prejema zakramentov. Kdor uporablja naravna in nadnaravna sredstva, se v resnici, četudi s težkimi boji more premagati. Toda to so zahteve, ki predstavljajo malone svetnika, ne pa povprečnega človeka. Od večine današnjih več ali manj pomehkuženih ljudi zaman pričakujemo, da bi uporabili vsa navedena sredstva ter živeli čisto in zdržno do zakona. Življenje to potrjuje, kakor nas uči vsakdanja izkušnja.

In kakšne so posledice tega po človeško govorjeno nevzdržnega stanja? Za fanta to, da se uda samooskrumbi ali pa se vrže v roke kupljivim ženskam in neredko stakne bolezen. Še bolj pogosto pa rabijo prohibitivna sredstva, katera so samo v Ljubljani, najmanj v 50 lokalih na razpolago. Posledica omenjenega nevzdržnega stanja za dekleta so pogosti splavi (katerim večkrat sledi bolezen ali celo smrt), nesrečni detomori in naposled le prepogostokrat življenje hotnice.

Rekel bo morda eden ali drugi, zakaj se ne preмага, ko ve, da nima sredstev za ustanovitev družine. Lahko je reči tistim, ki gmotno dobro stoje: premaguj se teh par let, potem bo stvar urejena z zakonom. Toda kako pričakovati premagovanje od večine, ki ve in je prepričana, da bo to premagovanje moralo trajati 10, 15 ali tudi 20 let, če ne bo nazadnje še vse pričakovanje zastonj, ker ni nikakega upanja na poroko. Tako je dejansko stanje seksualnega problema.

2. Problem uživanja.

Uživaj, kjer moreš in kolikor moreš, to je geslo današnjega sveta ali z drugimi besedami svet išče vsestranskega zadoščenja poželjenja oči in poželjenja mesa. Ako gre človek s paznimi očmi po mestu, tedaj vidi na vsakem količkaj prometnem prostoru vabilo in klic k temu uživanju.

Na prvem mestu stoji tu gotovo kino. Samo na sebi nimam ničesar zoper kino. Je to lepa iznajdba, ki bi lahko človeštvu veliko koristila in mu pomagala k širšemu obzorju. Toda kakor se filmska industrija dandanes razvija, je ljudstvu bolj v škodo kakor v korist, ker je pač v rokah onih, ki jim je glavno dobiček, dobiček magari na škodo posameznika in splošnosti. Že napovedi novih kinopredstav kažejo njihov namen. Da privabijo

obiskovalce, so nabite ob večjih cestnih križiščih pikantne scene iz njih. In isto vidimo tudi v časopisju, kjer je pikantnost še podkrepljena s takimi ali podobnimi besedami: Veselo — Ljubavno — Zabavno (Pot k mladosti) ali: Veselo — Zabavno. Moderno. Duhovito. Originalno. Elegantno. Razkošno itd. Najnovejša toaleta. Pariz po noči. (Deviška Suzana), ali: Razkošje in sijaj. Ljubav itd. (Intrige Madame Pompadour). Velefilm razkošja, ljubezni in strasti. Rafinirana baletka in 17 letni dijak (Mlada kri). Elegantno. Pustolovno. Napeto. Razkošno (Karijera). Prepovedana ljubav lepe Turkinje in kristjana. Tajni sestanki. Ljubosumnost starega Turka (Harem). Lepa žena, mlada žena, ljubosumna žena. Mladi mož in tuja dama v spalnem vozu. Mož šampanjca. Diskretni kontrolor. (Ločena žena) itd., itd.

Na moško dušo vplivajo pikantne slike, na žensko razkošje in toalete, tako da je za oboje preskrbljeno. Kakor kaže vsebina opere Halewyjeva »Židinja« se je tudi že gledališče, ki bi moralo biti zatočišče prave umetnosti, postavilo na stališče senzacije željne publike. (Dalje prihodnjic.)

Dr. K. Gantar:

Slovensko dijaštvo in socialno vprašanje v pretekli dobi.

Slovensko dijaštvo se v pretekli dobi ni posebno zanimalo za važne socialne potrebe. Kakor vsa slovenska javnost, tako je tudi slovensko dijaštvo v drugi polovici prejšnjega stoletja obračalo pozornost drugam. Posebno vidimo v tej dobi, da slovenska akademična mladina dela predvsem v literaturi in v družabnem življenju. Različne spominske slavnosti v čast slovenskim velikim možem, zlasti Prešernu in Vodniku, so bile največ na dnevnem redu takratnih slovenskih akademičnih društev. V literarnih klubih se ta mladina temeljito bavi z literaturo, znanstvom, posebno pa socialno vprašanje stoji v ozadju. Kljub temu, da je gospodarski liberalizem pritiral slovenskega kmeta na kraj propada in je bilo to vprašanje za nas Slovence eminentno socialnega značaja, vidimo, da takratna akademična mladina za te stvari nima dovolj zanimanja, da imamo celo dokaze, da je takratna slovenska akademska mladina bila ravno nasprotnega mnenja. Šele proti koncu stoletja se razmere obrnejo tudi v tem oziru na bolje. K temu je slovensko dijaštvo prisilil mogočni pohod socialne demokracije in krščanskega socializma. Bil je pa tudi že skrajni čas, da so se razmere malo izpremenile, ker slovensko dijaštvo je posebno zadnji dve desetletji živelo v letargiji in brezdelju. Neorijentiranost v vseh važnejših aktualnih vprašanjih je znak te dobe.

Kronologično se je prvi med slovenskim dijaštvom bavil s socialnim vprašanjem phil. Fran Šuklje. Kakšni so bili njegovi nazori v tem oziru, ne moremo sklepati nič gotovega, ker referat, ki ga je imel Šuklje na »ustanovnem shodu« akademičnega društva »Slovenija« na Dunaju dne

26. maja 1869 ni nikjer tiskan.¹ Z ozirom na dobo pa, v kateri je Šuklje obdelaval to vprašanje, bi odgovor ne bil težak. Šuklje je dal svojemu referatu naslov: »Kaj je socialno vprašanje in kako je nastalo?«

Nato vlada med dijaštvom dolg molk in sicer celih deset let. Šele v šolskem letu 1880./81. čitam v Spomenici »Slovenije«, da sta se obravnavali dvakrat vprašanji, ki spadata v ta oddelek v pravniškem odseku. Prvič je predaval J. Šegula »O liberalizmu v državi«, drugič pa A. Sancin »O komunizmu in socializmu«. ² Tudi za ta dva referata mi ni znano, da bi zagledala kdaj beli dan, zato je sodba o njih nemogoča.

Zopet molk deset let, ko čujemo, da izraža svoje misli o socialnem vprašanju slovenski akademik. Leta 1892. se je vršil na Dunaju drugi shod slovanskega naprednega dijaštva. Shod se je imel vršiti 5. in 6. junija, a se je vršil samo prvi dan, ker ga je drugi dan policija prepovedala. II. shoda so se udeležili tudi Slovenci; navzočih je bilo pet slovenskih akademikov. Načelnik slovenske sekcije Silvij Domicelj, podpredsednik graškega »Triglava«, je imel izdelan referat o stanju napredne stranke med Slovenci, med slovenskim dijaštvom posebej. Kakšen je bil referat tega slovenskega poročevalca se razvidi iz tega, ker je rekel, »da socialno vprašanje pri nas še ni tako pereče, in torej tudi nimamo povoda, da bi ga vlekli med narodom na dan«. ³ Mislim, da ta stvar ne potrebuje nobenega komentarja, ker kaže nam slovenskega akademika dotične dobe, kakršen je bil v resnici.

S socialnim vprašanjem so se bavili v tej dobi tudi slovenski bogoslovci. O novem letu 1882. je ustanovil takratni semeniški duhovnik v ljubljanskem bogoslovju »Cirilsko društvo ljubljanskih bogoslovcev za pisateljske vaje«. V zapisniku tega društva berem, da je bil že na sestanku dne 5. februarja govor o socializmu. »Ker je socializem že došel v Ljubljano, naj bi se v kakej povesti skušalo ljudi o njem podučiti.« Če se je to zgodilo in v koliko so bogoslovci ta načrt izvršili mi ni znano. Med drugimi se je v teh letih posebno pečal s socialnim vprašanjem Ignacij Žitnik, ki je zlasti čital spise socialne vsebine. ⁴ Da so se ljubljanski bogoslovci v tem času gotovo resno bavili s socialnim vprašanjem, o tem mislim, da ni treba drugega dokaza kot tega, da so bili med člani tega društva poleg že omenjenega Žitnika tudi Andrej Kalan in Janez Krek, o katerih možeh ravno vemo, da so začetniki krščansko-socialnega gibanja med Slovenci.

Sistematično se je pa začelo gojiti med slovenskim dijaštvom socialno vprašanje šele z ustanovitvijo katoliškega akademskega društva »Danice« na Dunaju, ki je bila sad nezdravih razmer, ki so vladale med takratnim slovenskim dijaštvom, ki je bilo organizirano v brezbarvni »Sloveniji«.

¹ Janko Vencajz, Spomenica »Slovenije« str. 50. Na str. 129, pri oddelku »književno delovanje« v »Sloveniji« pripisuje Vencajz ta referat Levcu. »Slov. Narod« 1869, št. 74., dne 26. junija, ko poroča o ustanovnem shodu »Slovenije«, ne omenja tega referata niti z besedico. Tudi Šuklje v svojih spominih molči o tej stvari. ² Vencajz l. c. str. 133. ³ Slovanski svet 1892, str. 198. ⁴ Po zapisniku »Ciril. društva ljublj. bogoslovcev«.

»Danica« je kmalu dobila tudi svoje glasilo »Zoro«, ki je postala po par letih v pravem pomenu besede revija za socialna vprašanja. Že na ustanovnem obnem zboru »Danice«, ki se je vršil dne 27. oktobra 1894, sta govorila v tem zmislu dva člana. Predsednik pripravljalnega odbora, med. Fr. Jankovič, je izjavil v uvodnem govoru tudi naslednje besede: »Danica«, ko se ves svet peča s socialnim vprašanjem, tudi mi ne smemo nanj pozabiti. Vzgojiti možo, ki bodo poučeni v vseh socialnih razmerah, ki bodo delovali na krščanski in narodni podlagi za naš narod, to je namen novega društva.« Kot drugi je pa govoril o tej stvari iur. Franc Pavletič, ki je imel na obnem zboru programni govor. Pavletičeve besede v tem oziru se glasijo: »Razen strokovnih znanostij pa, katerim se vsak po svojem poklicu mora posvetiti, opozarjala bo »Danica« svoje člane zlasti na ono znanost, ki je v naši dobi zadobila nepregledno važnost, jaz menim sociologijo. Socialno vprašanje je že pri vseh omikanjih narodih pereče vprašanje, za nas Slovence je pa še mnogo važnejše, mnogo težje kot za druge, ker se mi zdi tesno spojeno z drugim vprašanjem, katero so srečnejši narodi že rešili, namreč z narodnim vprašanjem. Jaz mislim, da pri nas ne gre ločiti teh dveh vprašanj, ampak da moramo skušati rešiti obe vzporedno, eno z ozirom na drugo. Samo gmotno krepak narod si bo mogel ohraniti svojo individualnost nasproti mogočnim sosedom in v boju za narodni obstanek bo neobhodno potrebno, da zamahnemo enkrat na krivičnega političnega, drugikrat na škodljivega gmotnega nasprotnika.«⁵

Kakšna razlika med mišljenjem takratnega slovenskega akademika, pri katerem socialno vprašanje za Slovence sploh ne ekzistira in med njegovim katoliškim tovarišem, kateremu je socialno vprašanje bistven del narodnega vprašanja.

Daničarji so ustanovili takoj literaren odsek. Prvi sestanek tega odseka se je vršil 3. nov. 1894. in na tem sestanku je čital med. Franc Jankovič svoj spis »Vpliv liberalnih idej na razvoj socialne demokracije«. Spis je izšel tudi tiskan v »Zori«. To je bilo pa tudi vse, kar je storila prva generacija v »Danici« v tem oziru. Novo življenje je pa zavladalo za »Danico« in za »Zoro«, ko so v šolskem letu 1896./97. vstopili v društvo bivši ljubljanski »ligaši«, že iz gimnazijskih klopi vneti pristaši Mahniča in osebni učenci dr. Kreka.

Ō počitnicah l. 1897. je sklicala »Danica« v Ljubljano prvi sestanek vsega katoliško mislečega dijaštva. Tega sestanka, ki se je vršil 28. junija 1897. v Rokodelskem domu, so se udeležili akademiki, bogoslovci in abiturijentje. Med drugimi referati je bil na dnevnem redu tudi referat o socialnem vprašanju, ki ga je imel theol. Evgen Lampè.⁷ Obsodil je o socialnem vprašanju, ki ga je imel theol. Evgen Lampè.⁷ Obsodil je liberalizem in socialno demokracijo ter se postavil na stališče krščanskega socializma. Ker je jedro njegovega govora obseženo v resolucijah, ki so bile sprejete po referatu, zato navajam te resolucije dobesedno.

⁵ Slov. 1894, št. 249, 250. — Pavletičev govor priobčila tudi »Zora« l. str. 27—30.

⁶ Zora I, str. 22—23, 50—52, 76—81. ⁷ Govor tiskan v »Slovenca« 1897, št. 178.

Slovenski krščansko misleči dijaki izjavljajo:

1. da hočejo delovati v vsem javnem življenju proti pogubnim naukom liberalizma in socialne demokracije;
2. da priznavajo za vodilna načela v socialnem vprašanju načela katoliške vere;
3. priznavajo, da je socialno vprašanje splošno kulturno vprašanje, ki ne obsega le gmotnega vprašanja, ampak tudi нравno in šolsko reformo;
4. Odločno ugovarjajo proti temu, da bi se pri nas pod krščansko socialnim imenom vtihotapila v politiko breznačelnost;
5. Vsi slovenski izobraženci naj z vsemi močmi združeni delujejo na to, da se med ljudstvom izvede prava, krščansko socialna reorganizacija ter s tem odpravi krivični kapitalistični družabni red.⁸

To je bil krščansko-socialni program slovenskega katoliškega dijaštva v tej dobi.

Tudi na drugem sestanku slovenskega katoliškega dijaštva, ki se je vršil v Ljubljani 13. septembra 1899 je bil na dnevnem redu referat socialnega značaja. Predaval je graški medicinec Anton Breclj o temi: »Alkoholizem in socialno vprašanje«.⁹ To je bil najaktualnejši referat na tem sestanku, ker tukaj čujemo prvič, da slovenski akademik obravnava tako pereče alkoholno vprašanje.

Pa še v eni stvari je zanimiv drugi sestanek slovenskega katoliškega dijaštva. Istega dne zvečer se je vršil komerz na čast krščansko-socialnim delavcem, kjer so se izmenjavale napitnice. Tu so slovenski katoliški dijaki izjavili, da hočejo delati skupno s krščansko-socialnim delavstvom za uresničenje krščansko-socialnega programa.¹⁰

Omeniti moram še »Zoro«. Že v prvi številki so izdajatelji naglasili, da hočejo obdelovati predvsem socialno vprašanje.¹¹ Res vidimo že v prvi številki že omenjeni Jankovičev spis. Posebno zanimiv je z ozirom na socialno vprašanje IV. letnik »Zore«. Polnili so ga spisi socialne vsebine predvsem bivši Krekovi učenci med. Breclj, Anton Vadnal, poleg tega tudi Ivan Šinkovic. Naj omenim le najvažnejše spise iz te panoge: Neki A. se peča s socialno demokracijo in krščanskim socializmom,¹² Bajda Kazak (Abram) piše o temi »Naturalizem pa socialno stanje«.¹³ Tudi peti letnik v tem oziru ni prazen. Zato samo nekoliko naslovov: Ivan Šinkovec piše »o socialnem pomenu katoliških akademičnih društev«.¹⁴ Bogdan Kazak (Breclj) obravnava v članku »Naša bodočnost«¹⁵ pomen zadružnih organizacij in priporoča ustanavljanje istih, Ivan Hubad piše »o vplivu liberalizma na narodnogospodarskem polju«¹⁶, A. Vadnal »o alkoholnem vprašanju«¹⁷, in še več drugih člankov, ki niso nič manj

⁸ Resolucije v »Zori« III., str. 111—112. ⁹ »Slov.« 1899, št. 211. Brecljevo predavanje je priobčil »Slovenec« 1899, št. 224—244 (v presledkih). Govor je izšel tudi v »Zori« VI., str. 7—22. ¹⁰ Slov. 1899, št. 210. ¹¹ Jankovič v že omenjenem spisu »Vpliv liberalnih idej etc.«. ¹² A(bran?): Duh časa. »Zora« IV., str. 54.—59. ¹³ »Zora« IV., stran 127—128. ¹⁴ »Zora« V., str. 23—29. ¹⁵ »Zora« V., str. 41—47. ¹⁶ L. c. str. 48—58. ¹⁷ L. c. str. 37—39.

aktualni od navedenih. Iz vseh teh člankov se spozna, da dr. Krek ni bil zastoj učitelj te mladine že na gimnaziji.

Leta 1901. je bilo ustanovljeno drugo slovensko katoliško akademsko društvo in sicer »Zarja« v Gradcu. Začne se intenzivno socialno prosvetno delo med ljudstvom, v katero poseza aktivno v prvi vrsti tudi katoliško dijaštvo. Stik s tradicijo je bil pretrgan. Slovenski dijak, ki je bil še pred par leti mnenja, da za Slovence socialno vprašanje sploh ne eksistira, pomaga aktivno delovati na sistematični organizaciji širokih slovenskih mas na krščansko-socialni podlagi. Pojavi se pa v tem času tretja struja med slovenskim dijaštvom, ki je orijentirano v socialno-demokratsko smer, o kateri razpravljali na tem mestu ni moj namen in tudi ne naloga tega informativnega članka.

Dr. L. Sušnik:

Prosveta v baltiških državah.

Splošni oris.

Po svetovni vojni so se pojavile ob vzhodni obali baltiškega morja štiri nove države, ki so se vsled razpada ruskega carstva osamosvojile in se z veliko samotvorno silo uveljavile v svetu. So to od juga proti severu Litvanska, Latvija, Estonska in Finska.¹ Nekateri štejejo k baltiškim državam še svobodno mesto Gdansk in Poljsko, ki pa v našem smislu ne prihajata v poštev. Poljska je velika, druga največja slovanska država, ki se le z ozkim koridorjem dotika baltiškega morja; njene prosvetne prilike zaslužijo posebno študijo. Gdansk zopet je majhna država s 1952 km² površine in 383.995 skoraj čisto nemškega prebivalstva, ki je bila v smislu versailleske mirovne pogodbe kot svobodno mesto ob ustju Visle pod varstvom Društva narodov odcepljena od Nemčije (10. jan. 1920, ozir. 15. nov. 1920): njeno šolstvo se razvija v nemški tradiciji.²

V nasprotju s čisto svojevrstnimi razmerami v Gdanskem in v Poljski imajo omenjene štiri baltiške države marsikaj skupnega. Je to najprej njihov položaj med slovanskim zaledjem in skandinavskimi sosedi onkraj morja, potem pa značaj malih držav; le Finska je po površini dosti večja, a po prebivalstvu le majhna (3·5 milijonov). Vse skupaj ne štejejo niti

¹ Prim.: Marx Friegerichsen, Finnland, Estland und Lettland, Litauen (Jedermanns Bücherei, Abt. Erdkunde, Ferd. Hirt), Breslau 1924. — Prager Presse 31. januarja 1926 (posebne baltiške številke priloga 5). — Walter Vogel, Das neue Europa und seine historisch-geographischen Grundlagen, 3. izd. Bonn u. Leipzig 1925, s. 388—408. — Bulletin international, izd. Bureau international des Fédérations nationales du Personnel de l'Enseignement secondaire public, Cahors, 1924, Nr. 4. Juin, s. 34—37. — E. M. Roloff, Lexikon der Pädagogik, Freiburg i. Br. 1913—1917 (1921) I, s. 1318 ss. — L'Europa orientale, Roma 1922 ss. — L'Europe nouvelle, Paris 1923 ss. — Glavne statistične podatke o šolstvu mi je sporočil pismeno g. dr. L. Adamovič, vseučil. profesor v Rigi in predsednik latviškega profesorskega društva.

² Prim. A. Palmieri, Danzica e la Polonia v »L'Europa orientale« 31. marca 1925. S. 197 ss.

9 milijonov duš. V skladu z zemljepisno lego pada gostota prebivalstva od juga proti severu (nekako 53—15). Nasprotno pa raste izobrazba ljudstva v obratni smeri, kar se razloži iz drugačnega zgodovinskega razvoja. Tako sta srednji državi Estonska in Latvija sicer najmanjši, a ne najmanj napredni.

Ti dve deželi sta bili dolgo pod nemškim vplivom, Finska pod švedskim, Litva pa pod poljskim. Temu primerno so se razvijale v kulturnem pogledu. Naposled so prišle vse pod rusko nadoblast, ki je ovirala njihov lastni narodni razvoj.

V baltiškich državah prebivata dve skupini ostankov nekdanj močnejših narodov. Litvanci in Latiši spadajo v narodopisnem oziru k baltiški veji indoevropskih rodov, ki je po jeziku Slovanom najbližja, a je ohranila še zelo blaglasni starinski značaj (kot stari klasični jeziki in sanskrit); oba jezika si stojita zelo blizu in sta v sorodu z jezikom nekdanjih Prusov. Estonci in Finci so si prav tako bratje po rodu in jeziku. Oboji spadajo k uraloaltajskim ali ugrofinskim narodom, ki so se pred rusko premočjo morali stisniti v svoje sedanje meje: njihov jezik je zelo bogat vokalov. Vendar se prvotno mongolski rasi že močno pozna mešanje z drugimi, zlasti germanskimi elementi. Tudi v značaju se vidi isti vpliv. Finci so preudarni in solidni, Estonci delavni in pametni ljudje. Oboji so protestanti. Nasprotno so Latiši in še bolj Litvanci po svojem mehkejšem in manj aktivnem značaju slični Slovanom. Po veri so pa manj enotni: katoličani in pravoslavni so zastopani v lepem številu, odnosno so celo v veliki večini.

Baltiške države so vse republike. Nastale so po splošnem prevratu na razvalinah tujege fevdalnega gospostva in predstavljajo povsem moderne demokratske tvorbe, ki so si vzele pri ustavi za vzor nordske države in Švico. Naslanjajoč se na načelo o samoodločbi narodov so pokazale, čeprav majhne, izredno krepko voljo do samostojnega življenja. S kako neverjetno spretnostjo in energijo so se samo znale osamosvojiti! In sedaj vrše v neodvisnosti veliko kulturno delo, tako da sta njihov idealni zanos in njih vera v lastno bodočnost zares zgledna. Resno delajo za notranjo konsolidacijo na vseh poljih in pravično so rešile verske ter narodnostne spore. Težja je njih borba za gospodarsko in politično samostojnost med tako mogočnimi sosedi. Vodilni politiki se prizadevajo, zato, da bi napravili manjšo ali večjo zvezo baltiškich držav. Prvi korak v tej smeri je zvezna pogodba med Estonsko in Latvijo, drugi pa konferenca baltiškich držav v Helsingforsu.³ Največ ovir tvori pri tem nasprotstvo med Litvo in Poljsko.

Kljub tem težavam in skrbem, kot so lastne novim državam, pa imajo baltiške države pokazati v notranjosti, zlasti kar se napredka v prosveti tiče, lepe uspehe, ki pričajo, da se tudi majhni narodi na kulturnem polju lahko merijo z velikimi.

³ Prim. L'Europe nouvelle 12. jan. 1924, str. 52 ss. in 28. febr. 1925, str. 290 ss.

Litvanska.

Najbolj južno v vrsti obrobnih baltiških držav leži litvanska ali Litva (Lietuva).

Prebivalci se bavijo največ s poljedelstvom (80%). Površina zemlje (52.810 km²) je večinoma posejana z njivami (46%), travniki (14%), pašniki (12%) in gozdovi (17%). Gospodarstvo še ni na najvišji stopnji, pota in ceste so slabe, mest je razmeroma malo. Trgovino opravljajo večinoma židje.

Število prebivalcev se navaja različno z ozirom na še nestalne meje. Po W. Vogelu jih je 2,165.000, med njimi 1,7 mil. Litvancev ali 87%, 7% židov, 4% Poljakov in 1,5% Nemcev. Po veri so v veliki večini katoličani, le 12% je pravoslavnih, židov in luterancev. K temu pride še avtonomno memelsko ozemlje s 140.000 prebivalci (73.000 Nemci in 67.000 Litvanci). Koliko je ostalo zemlje in sonarodnjakov izven sedanjih mej, je težko presoditi, ker so navedbe zelo različne. Saj je bila Litva v srednjem veku (v 13. in 14. stol.) prostrana država, ki je segala svoj čas tja do Črnega morja. Resnično litavsko jezikovno ozemlje bo obsegalo 60 do 70.000 km² z okrog 2 milijona Litvancev.⁴ Na vsak način sta dve severni tretjini okrožja Suvalki po narodnosti litvanski, dočim je Vilna, historigrafska litvanska prestolnica, sama precej poljska, okolica pa jezikovno mešana in tvorijo sedaj večino Belorusi. Za to zgodovinsko ozemlje, kar so ga zavzeli Poljaki, traja še vedno oster spor s Poljsko, s katero se zato Litva nikakor ne more pobotati. In to je ena najbolj težkih zunanjepolitičnih vprašanj, ki zadevajo vse baltiške države.

Vse to je posledica zgodovinskih razmer. Odkar je namreč Litva stopila l. 1386. pod Jagielom v personalno in l. 1569. v realno unijo s Poljsko, je prišla pod močnejši poljski vpliv, ki se je izživil celih 400 let. Uspeh te polonizacije je bil, da je postalo plemstvo poljsko, in deloma tudi meščanstvo. Zadnjih 100 let in več so bili Litvanci pod ruskim vplivom, odkar je namreč l. 1772. razpadla poljska država. Vendar je bil poljski vpliv med l. 1800. in 1830. še zelo močan (ustanovitev poljske univerze v Vilni l. 1803.). Ruski pritisk se je okrepil zlasti po poljskem uporu l. 1863. Od l. 1865.—1904. je veljala ruska prepoved, da bi se tiskale knjige v latinici oziroma v domačem jeziku. Vendar se je širilo iz Tilzita (1883—1902) nacionalno gibanje, ki se je po revoluciji l. 1905. obrnilo tudi proti Poljakom. Nasprotje do Poljske se je po vojni razrastlo do boleče rane in tira Litvo v zvezo z Rusijo v opreki z ostalimi baltiškiimi državami, ki so orientirane bolj v smislu velike antante.

Med svetovno vojno je dežela silno trpela kot bojišče: 42.000 poslopij je bilo požganih, vsa škoda pa je znašala 360 milijonov dolarjev. Le z velikim naporom se je dvignila iz opustošenja na predvojno višino. Za samostojno se je bila proglasila 16. februarja 1918 in prvi predsednik je bil Anton Smetona. Ustava datira iz 2. junija 1920, oziroma 1. avgusta

⁴Prim. Friederichsen, l. c. s. 94 s.

1922. Državni zbor (sejmas) šteje 80 poslancev; večino v njem je imela do maja 1926 konservativna desnica, to je kmečka zveza in stranka krščanskih demokratov. Po zadnjih volitvah pa je prišel krščanski vladni blok v manjšino (30 poslancev) proti ljudskim socialistom in socialnim demokratom, kar bo imelo i v zunanji politiki za posledico nov pravec v razmerju do Rusije in Nemčije.⁵

Prestolnica je sedaj Kaunas (Kovno) ob stočju Njemena in Vilije s 130.000 prebivalci. Glavna luka je Klajpeda (Memel) v sicer narodno mešanem, a Litvanski prisojenem memelskem ozemlju. Denarna edinica »Lit« je desetinka dolarja. Trgovska bilanca je zdaj za 60 milijonov litov aktivna, k čemur je deloma pripomoglo preveliko izsekavanje lesa. Državni proračun izkazuje preostanek. Pri tem pa so davki v primeri s sosednimi državami manjši. V Litvi pride na prebivalca 78 litov davka, v Estonski 112, v Latviji 115 in na Finskem 155 litov. V Ameriki naseljeni Litvanci pošiljajo letno cirka 60 milijonov litov domov. Samo v Chicagi jih je 100.000 s 4 župnijami,⁶ vseh pa je nad 200.000. Zemljiška reforma (1922) je zadela 747.000 ha. Tretjina zemlje je bila namreč pred vojno v posesti poljskega plemstva.

Po ustavi je Litvanska demokratična republika s širokimi lokalnimi avtonomijami mest in občin na podlagi zelo liberalnega volilnega reda.⁷ V narodnostnem oziru skuša biti pravična in manjšinski problem je rešen po dovolj širokogrudnih načelih, ki jih je postavila država po svoji zamisli, ne šele po volji veljasil. Narodne manjšine imajo avtonomijo za lastne kulturne interese z lastnimi organi kot predstavniki in voditelji. Ti imajo pravico nalažati davščine za narodne kulturne potrebe, a obenem dobe pripadajoči del vsote za osnovni pouk in dobrodelnost od države in upravnih edinic. To pride v praksi v dobro zlasti židom in Belorusom: za slednje je ustanovljeno posebno ministrstvo. Tako je Kovno središče politične emigracije in publicistike Belorusov iz Poljske, katera jih zapostavlja.⁸ Nasprotno so se Poljaki v Litvi pritoževali, da se ne postopa ž njimi pravično, kar izvira naravno iz zunanjepolitičnih sporov. Sedanja vlada pod predsedstvom dr. Grinius obeta tudi Poljakom lastno kulturno samoupravo, če je le ne bodo preprečili kaki novi zapletljaji.

Posebno stališče ima nemško memelsko ozemlje (Klajpedas), ki ga je veleposlaniška konferenca prisodila šele 14. februarja 1923 Litavski.⁹ Dali so mu poseben statut z zakonodajno, sodno, upravno in finančno avtonomijo, tako da tvori prav za prav državo v državi. Zato ga Litva dolgo ni marala sprejeti: storila je to šele 8. maja 1924. To ozemlje ima torej lasten parlament, poseben direktorij, lastna sodišča, ki razsojajo veljavno za ostalo državo itd. V skupni osrednji državni zbor odpošilja za-

⁵ Prim. Neue Züricher Zeitung z 18. jul. 1926, s. 6. ⁶ Gl. L'Europe nouvelle 10. julija 1926, s. 950. ⁷ Prim. A. Giannini, La costituzione lituana in pa Testo della costituzione lituana v »L'Europa orientale« z 31. marca 1925, s. 161 ss.

⁸ Le Monde Slave, Paris 1925, Nr. 4 (Avril), s. 153.

⁹ Prim. L'Europa orientale 31. marca 1920, s. 165 s, in 31. marca 1924, s. 154 s.

stopnike. Gubernatorja s pravico veta in razpusta zbornice imenuje litvanska vlada. Spremembe se morajo predložiti ljudstvu v referendum in pa državnemu zboru v Kaunasu. Uradni jezik ni le litvanščina, temveč tudi nemščina. — To torej ni več upravna, ampak politična avtonomija, še večja kot v Podkarpatski Rusiji.

Litvanska prosveta stalno napreduje navzlic temu, da se mora boriti izobraževalno delo s silnimi težkočami. Med vsemi baltškimi državami ima Latvija še najmanj razvito šolstvo, ki še ni definitivno urejeno. Pod Rusijo je bilo le malo ljudskih šol, pod triletno nemško okupacijo, ki je zapustila težke sledove, so se še te razredčile. Ker je bilo prva leta po vojni premnogo drugega nujnega dela in je bilo treba ves prejšnji vzgojni sestav po zapadnem vzoru prenoviti, se je šolstvo spocetka težko dvigalo.

V splošnem velja sedaj načelo, da pripada pravica vzgoje staršem. Osnovni pouk je obvezen, v državnih in samoupravnih zavodih brezplačen. V mejah zakona smejo vzdrževati šole tudi socialne organizacije in privatniki. Zasebne verske šole dobe od države del vsote, ki je določena za splošno šolstvo sorazmerno s številom državljanov in učencev, ki se uradno prištevajo k dotični verski organizaciji. Verouk je v šolah obvezen razen za otroke staršev, ki ne pripadajo nobeni verski organizaciji. Ta pouk mora biti v skladu s poedinimi cerkvenimi nauki. — Sploh vlada i v verskih zadevah prostost in enakost, kar se tiče šol, samostanov, bratovščin itd. s pravico na lastne davke. Litavski narod je globoko veren. Določeno je n. pr., da morajo imeti vojaki čas za opravljanje verskih dolžnosti in duhovniki so oproščeni vojaške službe. Sicer so Litvanci protestirali proti poljskemu konkordatu zaradi določb o Vilni, a sedaj so se obnovili stiki z Vatikanom, odkar je razdelil deželo v nove cerkvene province.

Konec l. 1921. je bilo v Litvi 1321 osnovnih šol, ki so navadno štirirazredne, s 1696 učnimi močmi in 93.788 učenci. V začetku l. 1925. pa so našteali že 2089 šol z 2882 učitelji in 122.592 učenci. Nekaj časa je zelo primanjkovalo učiteljstva kot sploh izobraženstva, ker so bili inteligenčni sloji poljsko vzgojeni. Pod Rusijo sta bili na tem ozemlju le 2 učiteljski, a njih absolventi so morali na službe v oddaljene pokrajine. Zdaj pa so ustanovili na Litvanskem do l. 1923. 7 novih učiteljskih in 12 tečajev za učitelje, tako da bo kmalu dovolj učiteljstva na razpolago.

Tudi srednje šole kažejo lep razvoj. Dele se po zapadno evropskem vzoru na 4 razredne progimnazije (srednjice) in 3—4 razredne — oziroma če združujejo obe stopnji — 8 razredne gimnazije. Poleg državnih obstoje tudi privatne in manjšinske, ki jih prosvetno ministrstvo po potrebi nadzira in podpira. Sedaj je 10 državnih in 27 ostalih gimnazij s skupno 13.607 mladine obeh spolov. L. 1925. so našteali okrog 75 progimnazij in višjih šol z 9342 učenci. Vse te šole obiskuje tedaj v celoti 22.949 dijakov.

Kot posebnost je omeniti 3 gimnazije za odrasle (2 v Kaunasu in 1 v Šiauliau) z 8 letnimi tečaji in s primernim programom. Obiskuje jih kakih 1000 oseb obeh spolov, ne samo takih, ki so vsled vojne morale prekiniti učenje, ampak tudi starejši izobrazbe željni ljudje.

Od strokovnih šol je treba navesti višjo tehniško šolo (200 dijakov), 2 konservatorija (v Kaunasu 300 učencev, v Klajpedi 250) in umetnostno šolo v Kaunasu (150 učencev). Poljedelske šole so z ozirom na kmetijski značaj države še premalo številne: poljedelska akademija z 2 fakultetama (za poljedelstvo in gozdarstvo) v Dotnavi, 7 državnih in 3 društvene nižje kmetijske šole, višja vrtnarska in zelenjadarska ter višja mlekarška in živinorejska šola. Skupaj štejejo okoli 2000 učencev.

Lastna litvanska univerza v Kaunasu ima kakih 3000 slušateljev.

Izobrazbo širijo še razna kulturna društva. Država stori za to svrho čedalje več. L. 1921. je znašal proračun prosvetnega ministrstva 4% celokupnega budžeta, l. 1925. pa že 12%. Razen tega pa podpira država vsa privatna stremjenja za prosveto naroda.

Katoličani (1.6 mil.) se v Litvi zelo živahno gibljejo in katoliška duhovščina se nahaja v prvih vrstah narodnih in prosvetnih delavcev. Odkar so dobili Litvanci l. 1906. delno versko svobodo, se je katoliško društveno življenje zelo povzdignilo. Po prevratu pa je opažati v deželi velikanski razmah duševnih sil. Na univerzi v Kaunasu je organiziranih več kot 600 katoliških akademikov ($\frac{1}{3}$ domačih), katol. srednješolcev je več tisoč, katoliške kmetske mladine pa nad 20.000. Zveza katoliške mladine sploh, s sedežem v Kanausu, ima 42.000 članov. L. 1915. so se vrnili v deželo jezuiti in ustanovili v prestolnici v zadnjem času svojo gimnazijo.¹⁰ Za tisk skrbi največ društvo sv. Kazimira pod predsedstvom prelata Dambrauskasa, tako da ima tako rekoč izdajateljski monopol.¹¹

Sicer so pa tudi katoliki razcepljeni na več struj, kot imajo Litvanci sploh preveč strank. Deloma izvira to še iz predvojnih časov, ko so obstojala med njimi velika nasprotstva z ozirom na najboljšo narodno politiko: nekateri so pričakovali vse od zveze s Poljaki, dočim so se drugi hoteli nasloniti na Ruse. Vodilna sta bila pač tedaj še plemstvo in duhovščina. Sploh označuje preporod Litve velik lirizem in hrepenenje.¹² Šele sedaj v spremenjenih razmerah, ko je ljudstvo postalo samostojno, začenja živeti svoje realno življenje v delu in izobrazbi. Ovira ga pri tem še vedno neugodna politična situacija, zaradi katere se litvanski narod pač še dolgo ne bo mogel umiriti in nemoteno razviti vseh svojih moči.

Kar se tiče časopisja, je treba pomisliti, da se pod Rusijo dolgo ni moglo razviti. Ker je prebivalstvo po večini kmetsko, je dnevnikov le malo. Kmetje berejo, v kolikor niso nepismeni — in teh je v starejših vrstah zaradi nekdanjih neugodnih prosvetnih razmer še precej — kveč-

¹⁰ Gl. »Slovenec« 20. jan. 1926, s. 5. ¹¹ Gl. L'Europe nouvelle 10. jul. 1926, s. 951.

¹² Prim. Zdenka Marković, Savremena Litva v »Savremeniku«, Zagreb 1913, št. 12.

jemu tednike. Danes imajo Litvanci 4 dnevnikove z velikim številom naročnikov, 10 tednikov, 4 umetnostne in 3 znanstvene strokovne časopise, 3 kmetijske liste in vrsto periodičnih revij.

Litvanska umetnost je mlada, a se krepko razvija. V zapadnem svetu so že pred več kot 100 leti vzbudile pozornost litvanske narodne pesmi (dainos). V novejšem času se pojavljajo na vseh poljih talenti, ki so znani že izven državnih mej: mistik-filozof Ciurlionis, upodabljajoči umetniki Kalpokas, Dobružinskis, Varnas, pa Zikaras Rimša, Aleksandrovičius, komponisti Naujalis, Simkus, Gruodis, pesniki A. Baranowski, V. Kudyrka, V. Kreve, Vydunas, Putinas, I. Tyslavija, dramatik A. Sutkus i. dr. Litvanska ima sedaj tudi državno opero in 4 gledišča.

Fran Erjavec:

Pregled zgodovine delavskega gibanja med Slovenci.

(Nadaljevanje.)

Izmed slovenskih listov je omenil ustanovitev delavskega izobraževalnega društva najprej »Slov. Narod« (25. jan. 1870), ki poroča, da je »društvo menda že v nemških rokah« in da je bil za predsednika izvoljen »trd Nemeč«, tapetniški pomočnik Harisch, ki »čisto nič ne ume slovenskega jezika«. Ta nemški značaj, ki ga je društvo nepričakovano in nehote dobilo, je takoj tudi izpremenil prvotno odklonilno stališče glasila kranjskih Nemcev in nemškutarjev do njega. Najprej je dne 15. februarja l. 1870. vabil k pristopu, poročal, da se bo vršil dne 20. februarja ustanovni občni zbor in ponatisnil konec poziva pripravljalnega odbora, v katerem ta izjavlja, da se hoče boriti društvo za svoje cilje mirno, na zakonitih tleh in z legalnimi sredstvi. Enako je poročal »Laib. Tagblatt« tudi o občnem zboru, ki se je vršil ob navzočnosti 400 članov na starem strelišču (sedanji »Ljudski dom«) in na katerem je govoril najprej predsednik Harisch nemško o nevtralnem značaju dela in potrebi narodne sloge, za njim pa časnikar Albin Arko (1854—1893), ki je poudarjal narodno zavest slovenskega delavca, a priznal potrebo narodne sloge v takem društvu; končno je v imenu občine pozdravil zbor še magistratni svetnik Gutmann.

S tem je bilo torej ustanovljeno ljubljansko »Delavsko izobraževalno društvo«, ki je zavzemalo pozneje tako važno vlogo v delavskem gibanju. Kakor je razvidno iz povedanega, so bili ustanovitelji brez jasno izoblikovanega programa. Ime »Slovenska Lipa«, ki so ga nameravali dati društvu, govori za to, da so mislili prvi iniciatorji na delavsko društvo, ki bi temeljilo na slovenskem narodnem programu, o čemer nas potrjuje tudi poročilo tedanjega deželnega predsednika Conrada pl. Eibesfelda na ministrstvo z dne 22. februarja l. 1870., kjer pravi, da je hotel dr. Zarnik pokreniti delavsko organizacijo z nacionalnim

značajem. Še tekom ustanovnega postopanja je pa stopil slovenski značaj popolnoma v ozadje, za predsednika je bil izvoljen trd Nemeč, društvo si je pridobilo naklonjenost nemškutarških voditeljev in »Slov. Narod« je že dne 1. marca zapisal, da je društvo zgolj past nemškutarjev za nezavedne slovenske delavce, a dež. predsednik je poročal na Dunaj, da so obravnavali na ustanovnem zborovanju »docela zmerno in s priznanja vrednim taktom namen in bistvo društva, kakor tudi narodnostno vprašanje — —.« Kljub tem izjavam pa vse kaže, da so slovenski člani vzdrževali zveze z dr. Zarnikom, nekateri nemški z Dežmanom, a nekateri potom policijskega svetnika Ahčina tudi z — dež. predsednikom Conradom.

Enako je bilo tudi z delavskim programom društva. Čeprav je bila njegova ustanovitev nedvomno odmev sočasnega delavskega gibanja na Dunaju, so vendar morali stati prvi iniciatorji na načelih Schulze-Delitzscha (del § 2. nas spominja tudi na katol. društva rokodelskih pomočnikov), ker bi jim sicer vlada ne dala tako gladko dovoljenja. Tudi o tem nas potrjuje že omenjeno poročilo dež. predsednika, ki pravi, da se je sam osebno zavzel za to, da ne pride samó vodstvo društva v zanesljive (t. j. po tedanjem pojmovanju nemške in liberalne) roke, »ampak da se tudi že tekoča društvena stvar spravi v sigurno in kompaktno obliko, preden se je polaste kaki tuji vplivi. To se je doslej tudi posrečilo.« Iz »Slov. Naroda« (z dne 1. marca 1870) bi bilo posneti, da se je deželni predsednik posluževal policijskega svetnika Ahčina, katerega je pošiljal med delavstvo vplivat na značaj društva. Vendar tudi v tem pogledu med člani ni vladalo popolno soglasje, kajti že dva dni po ustanovnem zborovanju je poročal »Laib. Tagblatt«, da se bo vršilo prihodnjo nedeljo zborovanje novega društva, na katerem se bo razpravljalo o ustanovitvi posredovalnice za delo in bolniške blagajne, razen tega pa tudi o izpremembi pravil v tem zmislu, da bi bilo odslej dovoljeno obravnavati v društvu tudi politična vprašanja. Prvo kaže očividni vpliv pristašev Schulze-Delitzschevih nazorov, a drugo Lassalleovih, iz česar lahko sklepamo, da so bili vsaj ob ustanovitvi v društvu že pristaši obeh smeri.

Tako načelno neenotnost so pa kazala v tistih časih vsa slična delavska društva v Avstriji, kar si seveda prav lahko razložimo iz dejstva, da se je moderno delavsko gibanje tedaj še komaj dobro porajalo in da je potrebovalo še precej let za svoje jasno izoblikovanje. In kakor za druga avstrijska delavska društva, so bila ta leta pestra in burna tudi za ljubljansko, v katerem je našel takoj šibkejši ali močnejši odmev skoro vsak pojav na polju delavskega gibanja širom Evrope.

(Dalje prihodnjič.)

Kulturni pregled.

Ivan Henrik Pestalozzi. (Ob stoletnici njegove smrti.) Le malo ljudi na svetu je tako globoko in izrazito mislilo in čustvovalo, a tudi delalo socialno kakor I. H. Pestalozzi. Rodil se je 12. januarja 1746 v Zürich-u v Švici ter umrl 17. februarja 1827. Spominjamo se torej stoletnice njegove smrti. S Pestalozzijem se neha 18. stoletje v zgodovini pedagogike, zvano zaradi cele vrste vzgojiteljev pedagoško stoletje ter začenja 19. stoletje kot doba kulturne pedagogike.

Odkrito srčno usmiljenje z bednim in tlačenim ljudstvom, ki je obilo trpelo vsled francoske revolucije, čista ljubezen do njega in živa skrb zanj so oblikovali pedagoške nazore P., zlasti na polju začetne vzgoje in elementarnega pouka. S svojim vzgojnim delom je hotel dvigniti v prvi vrsti nižje sloje na višjo stopnjo blaginje in kulture, v čemer se bistveno loči od filantropistov in novohumanistov, ki so se brigali le za višje plasti naroda. P. je hotel, da »berač živi kot človek«. On primerja vzgojo »z veliko hišo, katere najvišje nadstropje sicer žari v sijajni luči, a je le malo obljudeno. V srednjem nadstropju je že več ljudi, a jim manjka stopnic navzgor. Če pa nekateri ljudje kažejo voljo, se splaziti kakor žival kvišku v skrajni sili, potem jih dobi po prstih ali pa se jim celo odseka roke in noge. V zadnjem spodnjem delu hiše stanuje nebrojna čreda ljudi, ki ima enako pravico do žarkega solca in svežega zraka z gornjimi prebivalci. A to maso ljudi se prepušča samo sebi v ogabni tmini brez oken, da celo se jim oči zastrè z raznimi obvezami in slepili pred pogledom v višje nadstropje.« Kdo je pred P. dal tako krepko izraza svojemu socialnemu mišljenju? P. vzgojni ideal je izobrazen človek, kateri ima razvite telesne in duševne sile za samoohrano ter so skladno izpolnjene do najvišjih нравnih oblik človečnosti, do pristne »humanitas«. P. je hotel z vzgojo doseči, da si more posameznik sam pomagati ter se dvigniti k boljšemu, človeka vrednemu položaju. »Narava in celo zgodovina kliče človeštvo; preskrbi se sam! Nikdo te ne oskrbi in nikdo te ne more preskrbeti; najboljša, kar se da storiti za človeka, je, ga naučiti, da sam stori. Človek se mora v svoji notranjosti dvigniti, če se naj revež v svoji zunanosti dvigne.« Popolno pomoč ljudstvu ne prinesejo materijalni darovi dobrotnikov, ki le deloma izboljšajo njegov zunanji položaj, pač pa bogati darovi ljudske vzgoje ter poklicne izobrazbe, kateri ga usposobijo za samopomoč, za lasten dvig. Le z lastno silo se more človek

dvigniti. Če ni te sile, ni notranjega preroča in ni uspeha z nobeno, še tako skrbno vzgojo. Notranji preroč je le delo lastnih sil; država in družba moreta sicer s svojimi vzgojnimi napravami to delo pospešiti, ne moreta pa ga povzročiti in izvršiti. Pogoji za preroč in za povzdigo človeka so notranji in ne zunanji ali kakor P. sam pravi v svoji klasični knjigi »Lienhard in Gertrud« (1781): »Zakon človekove rasti je božji in večni ter leži v njem namen«, vzgoja pa je le »umetnost vrtnarja«. Na mah je ta knjiga, ki popisuje kmetsko življenje, proslavila P. po celem svetu, ker je bila prava knjiga za ljudstvo. Čudovito lepo in jasno kaže v njej, kako tesno je spojen dvig družbe s prepородom posameznika.

P. potemtakem ni empirist kakor J. Locke, ki bi zanikal naravne sile in sposobnosti in umetnost vzgojitelja more te sile v skladu razviti s primernimi izobraževalnimi sredstvi, on je »vrtnar«, ne pa stvarnik »človeške rastline«. In kakšne sile neguje vrtnar? Sile duha, srcá in roke, ki so temeljne sile ali intelektualne, moralne in telesne sile. Nobena sila se naj ne razvija na škodo druge, vse v pravem ravnovesju, ker vsaka enostranost razdira in vodi k umetničenju. V skladnosti vseh sil tiči bistvo človečnosti. P. se zavzema za intelektualno in moralno versko vzgojo, kateri se naj podredi poklicna ali strokovna izobrazba ter slika ta ideal v 13. pismu knjige »Kako Jerica uči svoje otroke?«. Le tisti je v vsakem stanu pripraven in vrl človek, ki je strokovno izobrazen ter npravo in versko vzgojen. To ni noben abstrakten in meglen vzor vzgoje k človečnosti, ampak temelji na praktični izobrazbi. Nikdo se ni tako močno zavzemal za ta ideal individualne vzgoje pred P. A na drugi strani pa se zopet ni nikdo tako toplo zavzemal za socialno stran vzgoje pred njim. On je imel odprt pogled na celo družbo, cel narod ter umel spretno uvrstiti posameznika kot člana v človeško družbo. Zato ga po vsej pravici šteje socialna pedagogika med svoje prvoboritelje in ravno tam tiči Pestalozzjeva veličina, da je znal najti pravo razmerje med individualno in socialno vzgojo, dasi se ti dve smeri kažeta na prvi videz nasprotni. Kakor človek ni osamljeno bitje, ampak navezan na družbo, iz katere je izšel in za katero je določen, tako je tudi socialna pedagogika navezana na individualno. Pestalozzi ne zamerja socialnega vidika v vzgoji: človek se vzgaja za človeško družbo, on se vzgaja v družbi in obratno, družba ga vzgaja že od prvega začetka telesno in duševno. »Življenje izobrazuje« in to se začenja v družini, nadaljuje v šoli, cerkvi, v poklicu in državi. Te

družbe nas neprestano obdajajo z različnimi vzgojnimi napravami. Pestalozzi pravilno umeva razmerje med individualno in socialno pedagogiko kot razmerje nadrejenosti in podrejenosti. Socialna pedagogika se opira na individualno, kar je in ostane glavna naloga vsake vzgoje: individualizacija. Kako lepo je to misel z ozirom na svoje učence povedal v stavku: »Predejo tako urno kakor malokatera dnarica, a njihove duše ne dnarijo«, ker čutijo delo kot svojo dolžnost, ne pa kot breme. Delajo z veseljem ter uživajo delo kot blagoslov, a na drugi strani si z delom opomorejo in lajšajo svoj beden položaj.

Mogočen je bil vpliv P. pedagogike: prihajali so k njemu po svet razni učitelji, vzgojitelji, državniki in kronane glave. Izhaja pa ta vpliv iz njegove značajne osebnosti, ki je s svojim vzornim življenjem in delom posvedočil svoje pedagoške ideale. Živel je kakor je učil: »Vse za druge, zase nič«, kakor stoji častno zapisano na njegovem spomeniku. Zato ostane ganljiv vzor prave ljubezni in vdanosti do otrok ter neomajne zvestobe do naroda za vse učitelje in vzgojitelje. V drugi vrsti pa tvorijo njegovi pedagoški spisi bogat zaklad. P. zasluža je, da je povdaril kakor malokdo najvažnejši metodičen princip pri pouku: postopaj psihološko! Znova je dandanes oživel v klicu »iz otroka ven«.

Odgovor. Na osebne napade načeloma ne odgovarjam (tudi v nadaljnje polemike se ne bom spuščal), toda g. prof. France Koblar, »ki nosi formalno in moralno odgovornost« za tretjo stran ovitka zadnje števe DiS, je napisal poleg zbirke insinuaij, naslovljenih na mojo osebo, tudi nekaj stvari, na katere sem dolžan odgovoriti. Torej:

1. Ker g. Fr. Koblar očividno ne ve, kaj je karikatura, naj mu služi tole pojasnilo: Karikaturist ima pravico povečati in pretirati katerokoli značilnost na osebi, predmetu ali dogodku in ima v tem pogledu tako dalekosežno svobodo kot noben drugi javni delavec; iz tega sledi, da že po svojem bistvu ne more biti objektivni. Ker sem prepričan, da je g. Koblar kedaj bral tudi razprave našega odličnega prešernoslovca dr. Žigona o Prešernovi arhitektoniki in ker menda vendarle ne bo trdil, da bi bile te sakrosantne, bo po tem pojasnilu gotovo smatral tudi sam omenjeno platniško modrovanje vsaj za — deplasirano. Če ima pa za svoje ogorčenje res kake druge vzroke, bi me bil nanje lahko opozoril, ker je vedel za karikaturu nekaj tednov poprej.

2. V predzadnji številki te revije sem postavil glede naše literarne kritike tri konkretne trditve ter jih podprl s konkretnimi dokazi iz »Lj. Zvona«. To in prav nič drugega ni tam zapisanega, zato g. prof. Koblar, ki hoče najti v dotičnem članku še nekaj drugega in to celo decidirano trdi — **podtaka**.

Da bi se zavaroval proti vsakemu sumničenju, sem navedel za zgled strokovno nedorasle kritike ocene nekega svojega lastnega slabega dela, katere so se pa glasile ugodno, a kljub temu si g. prof. Koblar prav nič ne pomišlja popolnoma določno trditi, da sem napisal svoj članček zato, ker je DiS sicer »neugodno, a strokovno ocenil« mojo zadnjo knjigo. Omenjena kritika g. dr. Preglja je bila doslej sploh prva ocena moje zbirke naših klasičkov, ki me je v toliko zadovoljila, kolikor je g. dr. P. prvi, ki je izpregovoril o koncepciji moje zbirke, dočim so še vsi drugi recenzenti govorili o vsem mogočem, le o tem ne, na kar bi se kritika v takem slučaju morala nanašati. Tudi se z g. dr. Pregljem sam precej strinjam, kolikor se tiče zgolj umetnostne plati zlasti zadnjega zvezka, a sem mnenja, da je g. dr. P. zlasti kot slavist in germanist le ustrelil jako daleč mimo cilja, ker ni hotel upoštevati, da moja zbirka sploh ni zasnovana z umetnostnega vidika, temveč je zlasti zadnji zvezek izrazilo literarno historičnega značaja. Nočem torej sam klasificirati še drugega podtikanja g. prof. Franceta Koblarja, dovolim si pa vendarle izraziti mnenje, da bi urednik tako odlične revije, kot je DiS, tudi na platnicah ne smel operirati s takimi sredstvi.

Fran Erjavec.

Socialni pregled.

Denarno podpiranje brezposelnih. Brezposelnost je danes naše najbolj pereče socialno politično vprašanje, zato je tudi razumljivo, da se z njim neprestano pečajo resolucije vseh delavskih shodov, organizacij itd. Vse izzvane v to, da zahtevajo od vseh mogočih činiteljev večjih ali manjših zneskov v svrhu podpiranja brezposelnih in če pogledamo proračune naše delavske zbornice, večjih slovenskih občin itd., res tudi vidimo, da gredo v ta namen prav znatne vsote. Zadnje čase se pa razen tega še pojavlja zahteva, naj prepusti ministrstvo za socialna politika denar, ki ga plačuje delavstvo kot doklado k bolniški zavarovalnici za vzdrževanje posredovalnic za delo odslej za podpore brezposelnim.

Nobenega dvoma ni, da je skrbstvo za brezposelne danes prva naloga vseh prizadetih činiteljev, vendar se mi zdi, da je dosedanj način tega podpiranja v obliki denarnih miloščin, ki jih dobivajo brezposelni pri različnih korporacijah, absolutno izgrešen in da moramo ta način že iz moralnih razlogov čim prej odpraviti. Vem, da bo vzbudila ta trditev marsikje ogorčene proteste, toda kljub temu se ne strašim zapisati, da je vse sedanje denarno podpiranje brezposelnih dejansko skoro brezplodno in da niti najmanj ne dosega svojega namena.

Prvi in edini normalni način skrbstva za brezposelne je ta, da se brezposelnim preskrbi delo, zato bi morala biti osnova reševanja tega vprašanja skrb za preskrbo dela doma, če ga ni mogoče preskrbeti tu, pa v tujini (zato je tudi vprašanje izseljeništvaja v najtesnejši zvezi s posredovanjem dela). Dokler ne bo dobro organizirano to skrbstvo, je vsako drugačno podpiranje brezposelnih sploh neizvedljivo in sicer zato, ker je popolnoma neizvedljiva vsaka kontrola brezposelnih. Vsak, kdor se je kdaj pečal s tem vprašanjem namreč ve, da je med brezposelnimi vedno in povsod tudi prav znaten odstotek delomržežev, simulantov in podobnih elementov in praksa tudi dokazuje, da poberejo velik del kreditov za brezposelne pri takih razmerah, kakršne vladajo danes pri nas, elementi, ki bi spadali pravzaprav v — prisilne delavnice. Ti namreč stalno oblegajo vse one korporacije, ki razpolagajo s tozadevnimi krediti in ker nimamo danes zaradi propada posredovalnic za delo nobenega pravega kontrolnega organa (vprav smešno in obenem tudi žaljivo je, da se n. pr. mora brezposelni izkazati tudi s tozadevnim potrdilom hišnega gospodarja), pod najrazličnejšimi pretvezami tudi uspešno izvabljajo denar iz navedenih korporacij. Prav vsakdanji so zato slučaj, kakršen se je zgodil pred kratkim, da je bila namreč skupina »brezposelnih« odslovljena pri eni instituciji, zato se je zatekla k velikemu županstvu, kjer je res prejela večji znesek. Od tu se je napotila v prvo gostilno, kjer je denar zapila in v svoji pijanosti poslala uradniku, ki ji je denar nakazal, pismeno zahvalo s potrdilom, da prav lepo preživlja dan.

Nikakor ne trdim, da gre ves denar za brezposelne po takih potih, pač pa trdim, da ga gre pri sedanjem načinu »skrbstva« za brezposelne prav znaten del in da prav tako znaten del morda najpotrebnejših brezposelnih od vseh sedanjih kreditov sploh ničesar nima, zaradi česar je tudi nujno potrebno, da energično pomedemo z dosedanja prakso, ki pomenja skoro brezplodno trošenje težkih novcev. Mi moramo napeti vse moči in čim podrobneje organizirati preskrbo dela v najširšem pomenu besede, za one katerim bi dela ne bilo mogoče takoj preskrbeti, je pa treba uvesti čim prej zavarovanje za brezposelnost, ki bi morda niti ne zahtevalo večjih žrtev, nego dosedanja način podpiranja. To je normalna izvedba tega skrbstva, dočim bi naj veljalo izplačevanje podpor v sedanjih obliki le za izjemne prilike in slučaje ter seveda pod strogo kontrolo. Nikakor namreč ni dovolj, da dovoljujemo za različne namene večje ali manjše zneske, temveč moramo istočasno gledati tudi na to, da ti zneski dosežejo svoj namen, sicer ne vršimo socialne politike, temveč socialno-demašogijo, od katere pa res potrebni nimajo ničesar. J. Š.

Gospodarski pregled.

Slika iz nemškega gospodarstva. (Konec.) Kapital državnih podjetij znaša 120 milijonov mark. Za propagando, gospodarstvo v tujini ima Nemčija čez 500 konzulatov — Uvažala je največ iz Unije (Amerike), Anglije, Holandske, izvažala pa v Holandsko, Anglijo, Unijo, Češkoslovaško itd.

Ko se je Nemčija na mednarodnem polju opomogla, je pokazala veliko aktivnost v sklepanju pogodb. Tako je sklenila trgovsko pogodbo 7. maja 1926 s Španijo, 6. maja 1926 s Švedsko, 20. marca 1926 s Portugalsko, nato z Dansko, 31. okt. 1925 z Italijo, Ameriko, 18. avg. 1925 z Anglijo, Finsko, Belgijo, oktobra 1925 z Rusijo in oktobra 1926 začasno pogodbo s Francijo. Dobrote klavzule največjih ugodnosti vživa v Nemčiji 53 držav.

Hranilne vloge pred vojno so dosegle vsino 19,7 milijard mark, vsota, ki se ni dala po vojni doseči. L. 1925, so znašali vložki v hranilnicah 2477 milijonov mark.

Najvažnejša borza je Berlin, za zapadno Nemčijo in specialno kemične produkte Frankfurt, za plovbo Hamburg. Poleg teh posluje v Nemčiji še 17 drugih borz. Bank je 5000, med temi 4 — javne — državne in 4 deželne. »Deutsche Girozentrale« je centralna banka v »Zentralgiroverband« združenih 3000 občinskih hranilnic in podobnih institutov. Denarni zavodi imajo svoje državne zveze.

Posamezne panoge gospodarstva izkazujejo:

Poljedelstvo se je poslabšalo v toliko, da sta žetev in pridelek v primeri z l. 1913. padla. Tendenca je iti s pomočjo znanstvenih skušenj do čim bolj intenzivnega gospodarstva. 26-1% posestev obratuje s stroji, med temi srednja od 2 do 5 ha 32-4%, od 5 do 20 ha 72-5%, od 20 do 150 ha 92-8%, preko 100 ha 97-4%. Glavno žito je rž, nato pšenica, ječmen i. dr. Statistika iz l. 1925. izkazuje 3,914.000 konjev, 17,200.000 goved, 4,740.000 ovac, 16,160.000 svinj, 3 mil. 792.000 koz, 71,313.000 perutnine in 3. mil. zajcev. Vrednost produkcije mleka se ceni letno na 3 milijarde mark. Veliko pozornost vzbuja problem kolonizacije in pa državnih domen, katerih ima samo Prusija 700. Kmetijsko zadolževanje l. 1926. je znašalo 3-1 milijarde mark hipotekarnih in osebnih dolgov. Poljedelskih združenj je bilo l. 1922. 37.018, med temi l. 1924. 8630 rajfajznovk. Kmetstvo prebivalstvo ima svoje zbornice, svoje stanovske organizacije po 1,700.000, 1,500.000 itd. članov. Od ribolova se živi 100.000 oseb, posadka ribiških ladij šteje 30.000 mož.

Rudarstvo. Nemčija ima 235 (Poljska 208) milijard ton premoga ali 30% evropske zaloge. Njeno gospodarstvo s premožem je predvsem odvisno od mednarodnih pogodb. Najvažnejše središče je Porurje, kjer se koplje premog že 600 let, za njim pride Gornja, Dolnja Šlezija, Kotlina pri

Achnu, Saar in Saška. Podjetniki so organizirani v kartelnem razmerju v državni zvezi. Najmočnejši je rensko-westfalski premogovni sindikat. Šoto kopljejo na ozemlju, ki obsega v celoti 2 milijona hektarov.

Z izgubo Alzacije in Lotaringije je sicer Nemčija izgubila mnogo na svoji železni in drugi industriji, vendar je še vedno vodilna industrijska sila na kontinentu. Organizacija se je po vojni izvršila strogo kapitalistično v velikih notranjih trustih, koncernih in asociacijah, ki so prešli dalje na mednarodno organizacijo in začeli uvajati — socializem od zgoraj. V posameznosti se naravno ni mogoče spuščati. Naj omenim le firmo »Vereinigten Stahlwerke A. G.«, nastalo l. 1926. in ki obsega četrtino porurske produkcije in tretjino celokupne nemške železne industrije. Premoženje tega trusta se ceni na 2½ milijarde mark! Trust poseduje tudi 60% akcij avstrijske »Alpine Montan-gesellschaft«.

Obdelujoča in gotova industrija nam nudi tole sliko: V inflacijski dobi je na podlagi konkurzne statistike izginilo 25.000 firm, a jih je najmanj toliko tudi zrastle. L. 1919. je bilo n. pr. 5700, a l. 1925. 14.978 delniških družb z nominalnim kapitalom 19 milijard mark! Od tega kapitala odpade na industrijo 76%, na trgovino in banke 12,6%. Industrija je organizirana v državni zvezi z mnogimi strokovnimi, znanstvenimi, stanovskimi organizacijami.

Delojemalci imajo socialistično (najmočnejšo), krščansko socialno in liberalno strokovno zvezo.

V kemični industriji je udeleženih 515 delniških družb z glavnico 2 milijard mark, imajo 15.000 obratov, 370.000 delavcev in 6000 kemikov-akademikov.

Stavbna industrija izkazuje od leta 1919. do 1924. v 88 mestih 300.000 novih stanovanjskih hiš. — V knjigotrštvu in tisku je bilo l. 1926. 3025 založništva, 6064 sortimentov in 300 antikvarijev, 1925. 17.374 različnih tiskarn, 7800 stavbnih strojev, 2100 rotacij, 1923. se je v nemškem jeziku tiskalo 36.000 knjig, 1925. pa je vrgla Nemčija na zunanji trg za 47 milijonov mark knjig. Statistika ji daje še vedno svetovno prvenstvo. — Organiziranih juvelirjev je 2400, z lastno borzo v Berlinu. — Elektrotehnično industrijo obvladala A. E. G. (Allg. elek. Ges.) in Siemens koncerna s 150.000 delavci. Filmski industriji načeluje Ufa koncern v Berlinu. L. 1925. je bilo v Nemčiji 3430 kino-gledališč. — Steklana industrija izkazuje v izvozu stalni napredek in je neodvisna od tujih sirovin. L. 1925. je znašala aktivna bilanca 158 mil. mark. Enako kavčuk. — Gozdovi zavzemajo 14.221.171 ha zemlje z obsežnimi državnimi in deželnimi posestvi. S predelavo lesa se peča v Nemčiji c. 10% vseh obrtnikov.

V izdelavi usnja, obdelovanju in izdelovanju obuval se kaže enako močna koncentracija. Kakih 10 firm pomeni več kot 30.000 srednjih obrtnikov. Tovarn za usnje izkazuje statistika 1000. Odvisne so glede sirovin od inozemstva.

Izvoz strojev je znašal l. 1925. plus 555,7 mil. mark. Tvornic za stroje je v celoti 3000, vrednost letnega produkta se je l. 1925. cenila na 2,5 milijarde mark. Avtomobilna produkcija je znašala l. 1924. 40.000, l. 1925. pa že 70.000 voz. Papirna industrija je izkazala v l. 1925. 1.697.000 ton papirja. Veletrgovinskih obratov v l. 1925. je bilo 50.000, a l. 1907. 44.000; l. 1926. 2474 konzumnih društev s 3.300.000 člani. Najmočnejši so socialistični s sedežem v Hamburgu. Tako zvani Warenhäuser (kjer se prodaja vse, kar kdo hoče) izkazuje Nemčija 12.000; sejni so se vdomačili v vseh važnih tržiščih. Trgovskih in industrijskih zbornic je v domovini 27, v tujini 28, prekooceanskih družb 15.

Obrtniki izkazujejo: 100 obrti, 1,5 mil. obrtnih obratov in 10 milijonov obrtnikov, ozir. oseb, udeleženih pri obrti, 21.600 kreditnih zadrug, 7600 prisilnih, 8500 prostih združenj in 68 obrtniških zbornic.

Zaloga energije premoža, šote in vodnih sil je proračunana na 20, 49.900.000 kalorij; premož sam 98,2%.

Kar se tiče trgovske mornarice, se je udeležba Nemčije na svetovni moči znižala od 11,1% l. 1914. na 4,6% l. 1925.; z odstopom dežel se je enako zmanjšala dolžina njenih železnic od 63.730 km l. 1913. na 53.227 km l. 1925. Upravo železnic je po Dawesovem načrtu izgubila iz rok, a državna železnica razpolaga vključ reparaacijam sedaj že z istim materijalom kot pred vojno. Pred vojno obstoječe višine trgovskih ladij sicer še ni dosegla, vendar pa razpolaga z odkupom ali z gradbo novih ladij z upoštevanja vredno mornarico; luk poseduje 19. Silen razmah zaznamuje zrakoplovstvo. L. 1920. je bilo v prometu 142, l. 1925. 324 letal! L. 1920. se je prevozilo 3975, l. 1925. 55.185 oseb. Konferenca poslanikov je hotela razvoj zaustaviti, a je odnehala.

Poštnih uradov l. 1925. je imela 34.055; telefonska, brzajavna mreža sta se izdatno pomnožili. L. 1925. je bilo v poštni službi 356.236 oseb. Važen napredek zaznamuje na polju brezzičnega poročevanja. — Obisk tujcev je dosegel, ponekod celo prekosil predvojno višino.

Seveda je navedeno le neznamen drobec resničnega stanja; hotel sem le z nekaj številkami opozoriti na nedvomno upoštevanja vredno parolo Nemcev, ki so se ob koncu vojne zakleli: Vsi na gospodarsko obnovo Nemčije!

Dr. Čampa, Berlin.

Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana
Dunajska cesta št. 35.

Leta 1688 ustanov. **zvonarna** Karlovška cesta 1.

Največja, najstarejša in najbolj vpeljana domača zvonarna, večkrat odlikovana na razstavah v svetovnih mestih, kakor: v Parizu, na Dunaju, v Pragi, v Trstu itd. Njeni prvovrstni zvonovi so razstavljeni na vsakokratnih vzorčnih velesejmih v Ljubljani in v Zagrebu.

Najboljši material. Krasni glasovi. Kratak dobavni rok. Absolutno konkurenčne cene. Ugodni pogoji. Zahtevajte cenik.

SOLIDNA POSTREŽBA

FRANC PAVLIN

v trgovini s špecerijskim, manufakturnim in galanterijskim blagom.

Centrala: **Gradišče 3**

Podružnici:

Trg Tabor 4
Borštnikov trg 4

ZADRUGNO PODJETJE

NOVA ZALOŽBA
REGIST. ZADRUGA Z OMEJENO ZAVEZO

V LJUBLJANI, NA KONGRESNEM TRGU
(V NUNSKEM POSLOPJU PRI ZVEZDI)

IMA NAPRODAJ VSE PISARNISKE POTREBŠCINE ZA DOM
IN ŠOLO TER VSAKOVRSNE KNJIGE V BOGATEM IZBORU

ZADRUGNO PODJETJE

